

ڈاکٹر عباد حسین

ایسوی ایٹ پروفیسر، شعبہ پنجابی

گورنمنٹ اسلامیہ کالج، ریلوے روڈ، لاہور

پنجابی ویج انٹرویو نگاری اک جائزہ

Abstract:

This article throws light on the importance of history of interviews. Interview has always a vital role to understand various aspects of one's life. Interviewer gets information about life and work of targetted personality. Interviewer also provides details about the literary stature of an author or poet to understand the depth of his work. Interview also plays a pivotal role in carryint out research work.

جدوں کوئی کسے دوجے بندے دے کیتے گئے سوالاں دا جواب دیندا اے تاں ایہہناں اسیں انٹرویو کہنے آں۔ انٹرویو زبانی وی ہو سکدا اے تے لکھتی روپ وی۔ کسے ویلے انٹرویو لین والا ٹیپ راہیں انٹرویو نوں فیتا بند کر لیندا اے تے بعد وچ اوہناں لکھتی روپ وچ چھاپ لیندا اے۔ بعض ویلے کسے نوں سوال نامہ کھل دتا جاندا اے جہدا جواب تحریری شکل وچ انٹرویو دین والا دے دیندا اے۔

کسے ویلے انٹرویو براہ راست ٹی وی یاں ریڈیو اُتے نشر کیتا جاندا اے۔ ایہہ ساریاں انٹرویو دیاں قسماں نیں جہناں راہیں اسیں کسے بندے دی شخصیت یاں سبھا توں واقف ہونے آں۔ اوہدے کم کار تے لکھتاں بارے مختصر طور تے واقعی حاصل کرنے آں۔ انٹرویو راہیں اسیں انٹرویو دین والے دے کئی ظاہری تے باطنی وصفان نوں جانن لگ پیندے آں۔ انٹرویو دین والا اپنے بارے کچھی گئی ہر گل دا مختصر یاں ویروے نال جواب دیندا اے۔ انج اوہ اپنی زندگی دیاں کئی پرتاں کھولن دا چارہ کردا اے۔ اوہدی اپنے موہوں اپنے بارے دی گئی گل ڈھیر معتبر تے اعتبار جوگ ہوندی اے جہدے اُتے اُنگل رکھن دی گنجائش نہیں ہوندی۔

انٹرویو بھاری انگریزی والے لفظ اے جہدے معنی ”آپس وچ گل بات دا وٹا نڈرا“ ہوندا اے۔
پر بہتا کر کے انٹرویو دین والا ای اپنے تے اپنی ذات دے بارے گل کردا اے۔ انٹرویو اندر اوہ اپنے
ماضی دیاں گلاں سانجھیاں کردا اے، حال دے قے چھیڑدا اے تے مستقبل دے ارادے وی ظاہر
کردا اے۔

انٹرویو پڑھ کے یاں سن کے اسیں کے دی شخصیت نوں کافی حد توڑی سمجھن جوگ ہو جانے
آں، انٹرویو نوں ادھوری آپ بیتی میں ایس کر کے مٹھیا اے کہ ایہدے راہیں اسیں کے دی زندگی
دے سارے پکھاں توں جانو نہیں ہو سکدے۔ انٹرویو لٹنا وی ہو سکدا اے تے بہت مختصر وی۔ طویل
انٹرویو اندروں تاں آپ بیتی دے ڈھیر پہلو کڈھے جاسکدے نیں پر مختصر انٹرویو وچوں تاں بہتا کر کے
کے دی پسند تے ناپسند توں ای تھوڑی بہت جانکاری ملدی اے۔

پنجابی زبان وچ انٹرویو دا رواج اودوں ہو یا جدوں پنجابی وچ رسالے، میگزین تے اخبار
چھپن لگ پئے۔ اوہ ”امروز“ دا پنجابی صفحا ہووے یاں ”اجیت“ تے ”نواں زمانا“ ورگے اخباراں
دے ہفتہ وار ادبی ایڈیشن“ کے نہ کے ہفتے ایہدے اندر کے ادیب یاں شاعر دا انٹرویو وی چھپ
جاندا سی۔ ”رویل“ نے مختصر انٹرویو دا رواج پایا تے پنجھی تیہ سوالاں دے مختصر جواب لے کے اپنے
پرچے اندر چھاپن دا آہر کیتا جتھوں اسیں اوس ادیب یاں شاعر دی پسند ناپسند توں واقف ہو
سکدے ساں۔ مینوں یاد اے کہ محمد آصف خاں مرحوم تے شفقت تنویر مرزا ہوراں دا مختصر انٹرویو
بڑے معر کے دی چیز سی جہدا ”رویل“ اندر چھپیا۔ اج شاید ای کوئی رسالا ہووے جہدے وچ
انٹرویو نہ چھپ رہیا ہووے۔

فیریڈیو تے ٹی وی نے آن کے پنجابی وچ انٹرویو دا سلسلا چالو کیتا۔ جہدا اج پنجابی چینلاں
دے آون نال ہور پکا ہو رہیا اے۔

انٹرویو وچوں آپ بیتی دیاں جھلکیاں صاف ویکھیاں جاسکدیاں نیں۔ جویں استاد دامن
اپنے بارے اک انٹرویو وچ انج دسدے نیں:

”س: استاد جی! تسیں پہلا شعر کس عمر وچ تے کس زبان وچ آکھیا؟

ج: میں دس سال دی عمر وچ پہلا شعر آکھیا۔ سوائے پنجابی دے میں

اج تک کسے ہور زبان وچ شعر نہیں آکھیا جد کہ میں ٹرکی، عربی، فارسی،
انگریزی، ہندی تے سنسکرت وی جاندا ہاں۔“ (۱)
”س: تہاڈا جم پل کتھوں دا اے؟

ج: میں لاہور چوک متی جمیا تے فیر باغبانپورہ رہیا۔ باغبانپورے توں بعد
پچھلے تیرے ورھیاں توں ایس کمرے (نکسالی گیٹ) رہ رہیا ہاں۔ ایس
کمرے وچ شاہ مادھو لال حسین چلا کیتا سی۔“ (۲)

ایس انٹرویو دے دو سوالاں توں ایہہ اندازہ لگ جاندا اے کہ استاد دامن دس ورھیاں دی عمر
وچ اکا ماں بولی پنجابی وچ ای شعر لکھے۔ نالے اوہناں دا جم پل لاہور چوک متی اے تے باغبانپورہ
وچ وی کافی چر رہے۔ افضل احسن رندھاوا ہوراں اک انٹرویو وچ آکھیا:
”س: سبھ توں پہلاں اپنی ابتدائی زندگی بارے کجھ دسو؟

ج: میرے بزرگ ست اٹھ سو ورھے پہلاں بیکانیر توں آئے سن۔ اوہ
بہت پہلاں مسلمان ہو گئے سن۔ ساڈے پنڈ دا ناں قیام پور اے۔
میرے والد 1918ء وچ میٹرک کرن توں بعد پولیس وچ بھرتی ہو
گئے۔ میں اپنی مڈھلی تعلیم سینٹ انتھونی سکول توں حاصل کیتی۔ جدوں
پنڈ گیا، او تھے سردیاں دی رات کھدر دی رضائی لے کے سونداتاں کھدر
نال پیار ہو گیا۔ میں مشن سکول نارووال توں میٹرک تے مرے کالج
سیالکوٹ توں بی اے کیتا۔ بی اے کرن مگروں لاہور آ گیا۔ 1958ء وچ
لاء کالج وچ داخلہ لیا۔ میں یونیورسٹی سٹوڈنٹس یونین دی صدارت دا
امیدوار وی ساں۔

س: تہاڈی پہلی تحریر کھڑی سی؟

ج: 1950ء وچ میں مشن ہائی سکول دے میگزین دا ایڈیٹر ساں۔
ایڈیٹری دی وجہ پاروں میں شاعری ول آیا۔ علامہ اقبال دی اک
نظم دی پیروڈی کیتی۔ ایہنوں تسلیں میری پہلی تحریری آکھ سکدے

(ا)۔“

ایس انٹرویو دے مختصر چبے ویوے وچوں پنجابی زبان دے مہان لکھاری، کہانیکار، ناول کار تے شاعر دی زندگی دے کچھ کچھ ساڈے سامنے واضح ہوندے نیں۔ تعلیم کتھوں کتھوں حاصل کیتی۔ کھدر نال پیار تے سیاست دا چکا۔ اوہ بعدوں ایم این اے وی رہے نیں۔ انج ای ایس انٹرویو وچوں ایہہ وی پتا لگدا اے کہ اوہناں علامہ اقبال دی کسے نظم دی پیروڈی کر کے شاعری سکول وچ ای شروع کردتی۔ شریف کنبائی اپنے انٹرویو وچ آکھدے نیں:

”س: تساں میٹرک کتھوں کیتا؟

ج: میں ڈسٹرکٹ بورڈ دے ٹن دے بعد کچھ عرصہ جلال پور جٹاں چلا گیا ساں۔ اٹھویں تے نویں میں اوتھے پڑھی۔ فیر دسویں کنجاہ دے سنان دھرم ہائی سکول آ گیا ساں۔ چونکہ کنجاہ دا اسلامیہ سکول صرف مڈل تک سی۔“ (4)

”س: شادی کس سن وچ ہوئی؟

ج: میری شادی 1933ء وچ ہوئی۔

س: اپنے عزیزاں وچ ای ہوئی؟

ج: جی ہاں۔ میرے عزیز ای سن۔ میرے دادا جی دے نانکیاں

وچوں سن۔ اوہناں دا پنڈ بٹھووال (تحصیل گجرات) سی۔ (5)

اُتلے تن سوالاں دے جواباں وچ ایس پنجابی دے وڈے عالم، استاد، شاعر تے محقق شریف کنبائی ہوراں بارے مڈھلی جانکاری حاصل کر سکے آں جو ایں اوہناں میٹرک کتھوں کیتا۔ شادی کدوں تے کتھے ہوئی وغیرہ وغیرہ۔

جسوت سنگھ کنول اپنے انٹرویو اپنے بارے دسدے نیں:

”س: لکھنا کوں شروع کیتا؟

ج: مینوں البجرا نہیں آوندی۔ دسویں وچوں بھیج کے ملایا چلا گیا۔ ہیر

وارث شاہ جنگلی پڑھ لیندا ساں۔ اک گوردوارے گرو گوبند سنگھ دے جنم

دن تے چار بنداں والی پینٹ کوٹا پڑھی۔ اودوں مینوں ماتراں آد نہیں گنتیاں آوندیاں سن۔ بول واہوا کھڑکواں سی۔ جتھے رُکھ نہ میں جنڈ پردھان ہو گیا۔ اک ودوان دوست نے پنگل انوسار ماتراں گنتیاں دیاں۔ اوس دوست کول کتاباں دا واہوا بھنڈاری۔ میں دو گو سال وچ پڑھ ماریا۔ رات نوں جا گیا کرداساں، دے پڑھداساں۔ اجہی لگن لگی، ملایا پھٹیا تے دیس آ گیا۔ گھر دی آرتھک حالت وگڑ چکی سی۔ قرضہ چٹک کے واہی کیتی۔ جدوں میرے کول ویہ گو رُپے ہونے میں لاہوروں کتاباں خرید لیاندا۔ واہی دے کم وچ چھوٹے بھرانال سہائنا وی کردا تے ساہتک کتاباں وی پڑھدا۔ ایس طرحاں آپوں لکھن دے گیان اٹھدے رہے تے میں خیال وچاراں دی پہلی کتاب ”جیون کنیاں“ لکھی۔ پرکاشک نے آکھیا ”تیری وارنک ناول والی ہے۔ توں ناول لکھ۔ میں اُتر دتا میں تے ناول بارے کدے سوچیا وی نہیں۔ اُس مُر کہیا۔ جس نے دنیا دا پہلا ناول لکھیا سی اُس نے وی پہلاں سوچیا نہیں سی۔ تُوں دنیا دے چنگے چنگے پنج ست ناول دھیان نال پڑھ تے اپنے پینڈو ماحول اُتے جس وچ تُوں رچیا چیا ایس ناول لکھ۔ تُوں لکھ سکدا ایس۔ تیری وارنک ناول والی ہے تے میں اُس پرکاشک دا چکلیا چکایا ناول لکھن لگ پیا۔“ (6)

ایہہ مہان ناول کار جسونت سنگھ کنول ہوراں دے انٹرویو دا اک سوال اے جہدے جواب وچ اوہناں دی اپنی زندگی دے کئی پہلوواں دی جھلک دکھائی دیندی اے۔ اوہ ملایا رہے۔ اوہناں دی تعلیم میٹرک وی نہیں سی۔ پرکاشک دے کہن اُتے اوہناں ناول لکھنے شروع کیتے۔

انٹرویو اصل وچ گھر دی اوس کھڑکی وانگ ہوندا اے جہدے وچوں ایس باہر دا اک خاص منظر ویکھ سکے آں۔ اُتے تھلے جھاتی پاسنے آں یاں اوہ آلا اے جہدے وچوں ہوا تے روشنی اندر گھر دے داخل ہوندی اے۔ سارے گھرنوں تے پھر مُر کے ای ویکھیا جاسکدا اے۔

انٹرویو راہیں کسے وی شخصیت دے جیون دیاں کجھ جھلکیاں وکھ سکے آں تے اوہدے بارے جانن دا جتن کر سکے آں۔

کسے دی شخصیت نوں جانن وچ انٹرویو کوں اہم کردار ادا کردا اے۔ ایہدے بارے یوسف جمال انصاری لکھدے نیں:

”موجودہ زمانے میں مشہور شخصیتوں کا انٹرویو کرنے اور اُن سے زبانی اُن کے حالات و خیالات معلوم کرنے کا طریقہ نکلا ہے اور ہمارا دور صحافتی دور ہے۔ اس دور میں رسائل و اخبارات کے ایڈیٹر ملک کے مشہور اور ارباب فن کے پاس جاتے ہیں اور اُن کی خدمت میں ایک سوال نامہ پیش کرتے ہیں جن کا جواب خواہ مختصر ہو خواہ طویل۔ ان مشاہیر کے حالات و خیالات کو اپنے حصار میں لے لیتا ہے۔ یہ طریقہ بھی قابل قدر ہے خصوصاً اس نفسیاتی زمانے میں جب سوال نامہ یوں مرتب کیا جاتا ہے کہ ساری ضروری باتیں پُچھ لی جائیں، جواب مکمل اور شافی ہو۔“ (7)

انٹرویو راہیں تھوڑا یاں بہتا کسے شخص دی زندگی تے فن بارے اوہدے مونہوں یاں اوہدے اپنے ہتھ نال لکھے ہوئے جواباں دی صورت وچ جان جانے آں۔ جتھوں سانوں اوہدی حیاتی دے بعض ظاہری تے بعض لُکے ہوئے گوشے جانن دا موقع ملدا اے۔ ایس کر کے انٹرویو نوں اک ادھوری آپ بیتی دا درجا حاصل اے۔

حوالے

- 1- تنویر ظہور، ویلے نال گگلان، (لاہور: سانجھاں پبلی کیشنز، 1988ء)، 24۔
- 2- اوہی، 25۔
- 3- اوہی، 31-32۔

- 4۔ خالد ہمایوں (مرتب) ویرتوں کنجاہ دا این (انٹرویو) (لاہور: سنگت پبلشرز، 1999ء)، 24۔
- 5۔ اونی، 30۔
- 6۔ جگتا، ڈاکٹر، ”ملاقات و شیش ایک، انٹرویو کار: جمیر سندھو“، کلاسرجٹ (ٹگر مکھی)، شمارہ 8، 9، (جولائی دسمبر 2004ء): 5۔
- 7۔ یوسف جمال، انصاری، ”آپ بیتی اور اُس کی مختلف صورتیں“، نقوش، شمارہ 1، جلد سالنامہ (آپ بیتی نمبر) (1964ء): 76۔

☆☆☆